

ע' בפלפולא חריפתא על הרא"ש (שם) שכתב שקטע זה כנראה אינו מדברי הרא"ש. וראה בספר ראבי"ה א"סב.

'איבעית אימא גודא לחוד וגודע לחוד' – לפי לשון ראשונה הוא שם של אותו חכם. יש מי שכתב מכאן שאם החליף בשמות שבגט א' בע' או להפך – אין חשש (ע' שו"ת זכר יהודה נא).

'(ע"ב) 'הלכה מכלל דפליגיגי? – בתמיהה, והלא אינם חולקים בדבר כדקתני בברייתא 'קדור כמין ארובה' והרי הברייתא מפרשת דברי תנא קמא (תורת חיים).

*

'... ולולא מסתפינא היה נראה לי על פי מה שכתבו תוס' שלהי מגילה (לב.) על 'השונה בלא זימרא', וכמו כן אמרינן (ביצה כד.) 'גמרא גמור זמורתא תהא', שהיו להן זמירות מיוחדות לכל משנה ומשנה. ולפע"ד היה זה כדי לחזק המשנה בכח הזכרון, מדהיו שונות המשניות על פה אפילו בימי רבי (כרש"י בבא מציעא לג.). ועל ידי הניגון נזכר היטב לישנא דמתניתין, כאשר שהיה הזמר מסודר לפי המלות והבבות שבמשנה. ולכן כמה פעמים בחר התנא גם כן במלה זאת ולפעמים באחר, הכל כפי הנאות לקול השיר המיוחד להמשנה. ומהאי טעמא לפעמים נשנה בבא שנראית יתירה במשנה זו ואין צריך לומר זו, אבל היה כדי לשקול בבות המשנה כפי הבבות שבפרקי השיר...' (מתוך תפארת ישראל ערכין ד).

דף לג

'עובד כוכבים ההולך ליריד, בין בהליכה בין בחזרה – מותר' – הגם שמדובר ביריד של עכו"ם, לא חשו כאן לאיסור ד'לפני אידיהן', כי מדובר על גוי תגר שהולך לסחורה ואינו עובד לה (ריטב"א. וכ"מ ברש"י), או שלא בזמן אידם (ע' רי"ד ורשב"א).

'והכא בעידנא דקא שדי ליה, נעשה כזורק מים לטיט' – מבואר שהיין שנותנים בזפת בעודו חם, כדי ליטול טעם מרירותו (כרד"ה ונתן) – אינו אוסר, מפני שאינו נפלט (כמוש"כ רש"י בד"ה כזורק). וכן הובא להלכה (ע' ס"ז יו"ד קלה סק"ב).
ואולם להלן (ע"ד): אמרו שגת של אבן שזפתה עובד כוכבים – מנגבה והיא טהורה, ומבואר שם שצריך ניגוב במים ואפר. וכתב שם רש"י: אורחא למירמי ביה חמרא פורתא, לעבורי קוטרא דזיפתא. ונראה (וכ"מ מדברי הש"ך יו"ד קלה, א) שפעמיים נותנים שם יין, אחד בשעת עשיית הזפת ליטול מרירותו, ונתינה זו אינה אוסרת, ועוד נתינה שניה לאחר מריחת הזפת, כדי להעביר הקוטרא (= עשן) שלו, ועל זה צריך ניגוב (מרע"ר).

– צריך באור, אם היין שבזפת אינו אוסר, מדוע צריך 'ישראל עומד על גביו'? – פרש הראב"ד (הובא בראשונים. וכן פרש בתו"ח), שלא התירו אלא במזפת בינו של ישראל וישראל שומר שלא יגע בו הנכרי, ואם משום כחו של הנכרי שאוסר (כדלהלן ע"ב): – כיון שהיין בא על הזפת ונאבד בו, לא גזרו חכמים. וכדרך שאמרו בירושלמי שאם שפך על מקום מאוס – אין דרך ניסוך בכך ומותר. אבל שפך על קרקע נקי, אע"פ שהולך לאיבוד – אוסר, שכן דרך המנסכים לזרקו על הקרקע.

עוד הביא הריטב"א לפרש שהישראל עומד על גביו לשמור שלא יתן בו יין לאחר זפיתה. ודחה זאת 'דלישנא דעומד על גביו לא משמע אלא לשמור בשעת מעשה'. ואולי י"ל לפי האמור לעיל שדרכם היה ליתן יין נוסף לאחר מריחת הזפת, להעביר הקוטרא, וצריך ניגוב במים ואפר – על כך אמרו שאם ישראל משגיח שלא יתן אלא בעשיית הזפת – אינו חושש וא"צ ניגוב. ואפשר שזו כוונת הר"ן כאן.

'הלכה למעשה, ממלאן מים שלשה ימים ומערן' – הש"ך (יו"ד קלה סקל"ג) רצה לחדש שכלי יין שידוע בוודאי ששהה בהם יין יותר מ'מעט לעת' – אין די להכשירם במילוי ועירוי ג' ימים [וגם לא בהגעלות גרועות, שכתבו הראשונים שמספיקות בכלי יין] אלא צריך הגעלה גמורה ברותחין כבכל מקום, שהרי בכל מקום הדין 'כבוש הרי הוא כמבושל'. הלכך לא אמרו שמועיל מילוי ועירוי אלא בשאין ידוע בודאות שהיה בתוכם יין מעט לעת. אלא שכתב שאין כן משמעות כל שאר הפוסקים. ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג לב) הורה למעשה להכשיר כלי יין במילוי ועירוי. וכתב שהש"ך עצמו אין ברור אם דעתו כן לדינא, וגם אם כן, הלא זו דעת יחיד כנגד שאר הפוסקים [וכבר פסק הגוב"י שהעיקר לדינא שמוטר. וכן הביא בשבט הלוי ח"ה קפו].

כתבו הפוסקים (קלה, יב): אותם ג' ימים, אין צריך שיהיו רצופים בדוקא, ואף לכתחילה יכול למלאת שלש פעמים בשלש יממות מפוזרות (רשב"א, טור), ובלבד שבכל פעם ישוה המים 24 שעות, אבל פחות מכן – אינו כלום. [והריטב"א כתב שלא ישוה את הכלי מעורה בין מים למים יותר מכ"ד שעות].

(ע"ב) 'דבר שאין מכניסו לקיום הוא, משכשכן במים והן מותרין' – כתב המרדכי (והובא ברמ"א יו"ד קלה, טו. ואילו הראב"ה כתב להשיב על זה): כלי שמכניסים בו יין לעמוד בו שלשה ימים, הרי הוא בגדר כלים שמכניסים לקיום. וטעון מילוי ועירוי ואין די בשכשוך [ולכן המילוי ועירוי שיעורו גם כן שלשה ימים].

והמאירי הביא כאן כמה שיטות נוספות בהגדרת מכניסו לקיום, ומסיק: 'ולדעתנו, כל שדרך להצניע בו יין לזמן ושלא לשתותו אלא אחר אי זה זמן שיהיה – הרי זה מכניסו לקיום, וכל שאין אדם מכניסו אלא לצורך שלחנו ולהריק ממנו לכוס, כגון אישיות וקיתונות וכדים קטנים – אין זה קיום'. כלי שאין רגילים אנשים להכניסו לקיום, והכניס בהם יין לקיום – צריך מילוי ועירוי, שאין הולכים בדבר אלא אחר דעתו שלו. אבל אם לא כיוון להכניס לקיום, אע"פ שעמד שם זמן מרובה אינו כלום, שלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים (כן כתב המאירי, וכן צידד בבית יוסף).

דף לד

'מתענין לשעות' – ונפקא מינה [מלבד תפילת תענית שהוא פועל יוצא, כמשמעות הלשון 'מתענין לשעות ואם השלים מתפלל תפלת תענית' הרי ענין נוסף], שנחשבת זו כ'תענית' שאין יכול לחזור בו מקבלתו, כדין נדרי הקדש (ריטב"א).

שיטת ר"ת (ע' תד"ה מתענין) שמועילה קבלת תענית בלב, כנדרי הקדש שחלים בלב, כדילפינן מוכל נדיב לב עלות. ויש חולקים וסוברים שצריך אמירה בדוקא (ע' בתוס' רבנו אלחנן; חו"מ ריב, ה; שו"ת מהרי"ק קסא. וע"ע באריכות ב'שעורים לזכר א"מ' ח"א עמ' עח ואילך).

דפים לב – לג

נב. מה דין משא ומתן עם –

א. ההולכים לתרפות, בהליכתם ובחזרתם.

ב. ההולכים ליריד של עכו"ם, בהליכתם ובחזרתם.

א. עכו"ם ההולך לתרפות (= לאליל) [בשאינו סמוך ליום אידם]; בהליכתו, אסור לשאת ולתת עמו (למכור לו דבר המתקיים עד הגעתו לתרפות. ריטב"א), שהולך ומודה. בחזרתו – מותר. ואם באים קשורים זה לזה בקבוצה – אסור, שמא (רמב"ם) דעתם לחזור (ריש לקיש).
ישראל ההולך לשם – בהליכה מותר, אולי יחזור בו ולא ילך. בחזרה – אסור [כיון שנתקשר בה, יחזור שוב לשם]. היה מומר לעכו"ם – לעולם אסור.

ב. ההולכים ליריד של עכו"ם; בהליכתם – מותר לשאת ולתת עמהם. בחזרתם – בעכו"ם מותר, כי תולים שהדמים שברשותו אינם דמי עכו"ם, אלא סחר שם בשאר דברים. אבל בישראל אסור, שמניחים שמכר להם עבודת כוכבים, והרי דמיה אסורים. שאילו למכירת דברים אחרים, לא היה הולך לשם למכרם.
א. פרשו בתוס' (יב ס"ב): מדובר באופן שאסור לישראל לילך לשם, כגון שכל החנויות מעוטרות או שנוטלים מהבא לשם מכס לע"ז וכד', ולכך אומרים שלא היה ישראל הולך לשם באיסור כדי למכור שאר דברים, אבל במקום שמותר לילך ליריד, אף בישראל מותר.
ב. יריד שהוא קבוע לקנות תשמישי עבודת כוכבים וצרכיה, אסור לשאת ולתת בחזרתם אף עם נכרי, משום חשש דמי עכו"ם. ורק ביריד שאינו קבוע לכך, יש לתלות בגלימה וחמור וכד' (עפ"י תוס' יב. סד"ה דכוותה).

דף לג (לד)

נג. א. נודות וקנקנים ושאר כלי משקה של נכרים – האם טעונים הכשרה כאשר ישראל רוצה להשתמש בהם לאכילה ושתיה?

ב. כיצד מכשירים כלי יין של נכרים?

ג. כלים שבתהליך עשייתם מערבים בהם יין – מה דינם?

ד. עכו"ם שהשליך יין לתוך מלח, האם המלח נאסר?

א. כלי יין של גויים; לפירוש רש"י (כפי שבארוהו בתוס'), אין התר להשתמש בהם ללא הכשרה אלא בנודות של עור גרודים (= משופשפים ושחוקים, שלא זיפתום) וגם לא נשתמשו בהם זמן רב, שעודם בגדר 'חדשים' – הלכך משכשכם במים לנקותם ודיו. אבל זפותים או ישנים אסורים ללא הכשרה (כדלקמן). וקנקנים ושאר כלי חרס אסורים ללא הכשרה אפילו נשתמשו בהם פעם אחת בלבד, מפני שהחרס בולע הרבה אפילו בפעם אחת.

ואולם כלי חרס שאין מכניסים אותם לקיום (= לאחסון וכד', שלא לשימוש מיידי), כגון כוסות; אם נשתמש בהם ישראל פעם או פעמיים ואחר כך שתה בהם הנכרי – נחלקו רב אסי ורב אשי האם הם נאסרו. והסיקו להלכה שאם בשני השימושים הראשונים (שאו הכלי בולע היטב) היו אותם כלים אצל ישראל, מותרים. ואם לאו – אסורים.

א. כלים שאין מכניסים לקיום, משך זמן שהיית היין שאוסר את הכלים – כתב הרא"ש (כ. ודקדק

כן מלשון רש"י. וכ"ה בתרומת הדשן (רא): נראה שאינם נאסרים אלא אם שהה בהם מעת לעת. ואולם כלים שמכניסים בהם את היין לקיום, צריכים הכשרה אפילו שהה בו מעט, שלא חילקו חכמים בדבר וגזרו בכל כלי המכניסו לקיום (וכ"כ התוס').

ב. לפירוש רבי אליהו מפריש, כלים שאין מכניסים לקיום – מותרים ללא הכשר אלא משכשכם במים. [ומעשים בכל יום שכלי עכו"ם של כסף, נהגו העולם לשכשכן במים להתירן ללא הגעלה. וכן רגילים לעשות בכלי חרס שלנו שאינם מכניסים לקיום, שנתן בהם ישראל יין הרבה וכשנוגע בהם עכו"ם אין עושים בהם אלא שכשוך בלבד. תוס']. כלים שמכניסים לקיום – אסורים אפילו אם נשתמש בהם פעם אחת בלבד [שוהו גדר 'ישנים']. הלכך, כלים מזופתין שמכניסים לקיום, יש לחוש שמא נשתמש בהם הנכרי ביין ואין הדבר ניכר, אבל חדשים שלא נזפתו מעולם – ניכר עליהם אם נשתמשו בהם אם לאו.

שיטת רבנו תם שאפילו כלים שאין מכניסים לקיום, אם הם מזופתים, בולעים אפילו בפעם אחת ונאסרים. הלכך יש לחוש במזופתים אפילו בכלים חדשים שמא נשתמש בהם הנכרי ('א שקילוף הופת מועיל, ו'א שאינו מועיל – ע' תוס' ר' אלחנן; חדושי הריטב"א). אבל שאינם מזופתים, אפילו היה בהם זפת ונקלף – הואיל ואינם עשויים לקיום, משכשכם במים. ולמעשה הצריכו הדחה שלש פעמים בכלי חרס. אבל בכלי מתכת או זכוכית – די בהדחה אחת. ונכון להדיח שלש פעמים בכל הכלים.

ולבסוף חזר ר"ת והורה שבדיעבד כלי עץ [להוציא עור שהוא רך ובוולע יותר] מזופתים שאינם עשויים לקיום – מותרים בשכשוך.

כלים העשויים מגללי בקר (כפרש"י) – דינם שוה לכלי חרס.

(יש מפרשים 'מאני דפקוסנא' – כלים העשויים מאדמה ומצעיפי בקר (ערוך). וי"מ כלי עץ ארו, 'תאשור'. וי"מ כלים המדובקים במיץ של צמח מסוים שצובעים בו כלים (מובא בר"ח; 'ערוך השלם'). כלי נתר, דהיינו כלים העשויים במחפורת של צריף (= אלוה, מלה גבישי) – אין להם טהרה עולמית, שבולעים מאד (רבי יוסנא א"ר אמי).

א. נחלקו הראשונים כאשר תחילת תשמישם ביד ישראל, האם יש להם טהרה ככלי חרס אם לאו.

ב. יש שכתבו אודות יורות ואילפסים הנפסלים מן ההר שדינם ככלי נתר (ע' בספר הערוך 'חפר' בשם שר שלום גאון; המכריע סב; שבלי הלקט רו).

אמר רב זביד: כלי קוניא, הם כלי חרס מצופים (באבר או בבדיל וכד') (רש"י רי"ף רמב"ם ועוד); בזכוכית שלא הותכה כל צרכה (הערוך, ר"ת ורא"ש); חלקים – מותרים, מלבד מן הסוג הירוק, שעשויים מצריף. יש בהם בקעים וסדקים – כולם אסורים. ומרימר דרש להתיר אפילו ירוקים [ורק בתשמישו בחמין אסר, משא"כ כלי יין שתשמישם בצונן].

ציינו גם סוגי כלים שאינם בולעים הרבה, ודי להם בשכשוך; אותם כדים שחומים (מקרקע שחמתית. רש"י); וכן כלים ממקום מסויים שקרקעתו קשה ('פתותא דבי מיכסי').

עוד בדיני הכשרת כלים, ע' בפסחים ל.

ב. דרך הכשרתם של כלי משקין שנשתמשו בהם ליין (באופנים הנ"ל שאין די להם בשכשוך): ממלאם מים שלשה ימים (כן הורה רבי אמי הלכה למעשה) [ואין צורך להעמידם בחמה. רבי אבא], ומעת מעת מערה ומחליף את המים (רבא).

אפילו עירה בשלש יממות שאינן סמוכות (פוסקים).

אין חילוק בין כלים שלנו שנאסרו ע"י נכרי, לכלים שהיו שלהם מתחילתם (רבין בשם רבי שמעון בן לקיש), ולא בין נודות לקנקנים (רב אשי).
וכן אם נותן לתוכם ציר או מוריים (שלשה ימים. ריטב"א), או שֶׁכַר (ושאר משקין מלבד יין. תוס') – מועיל לכלות את היין הבלוע בהם, ושותהו אף לכתחילה, ללא מילוי ועירוי. רב נחמן ורב יהודה אסרו בֶשֶׁכַר, אבל הלכה כרבא ורבינא שהתירו.
החזרתם לכבשן האש עד שהזפת יתרפה (רב אשי) – ודאי מועילה להכשירם (רבי אמי). ואולם הכנים קסמין דולקים לתוכם (או מים רותחים. רש"י) – נחלקו רב אחא ורבינא, והסיקו להלכה שלא הוכשרו בכך.
הר' אלחנן נקט שאפילו יסיק מבפנים עד שאם היה זפת במחוץ היה נושר, אין מועיל להכשירו, כי חוששים שמא יחוס על הכלי משבירה ולא ישהה דיו. ומ"מ כתב הר"מ מקוצי שאם כופה החבית על אש גדולה כזו שהיד סולדת בנגיעתה מבחוץ – מותר (תוס').
וכתבו הראשונים כמה קולות בהגעלה זו, כיון שתשמישם בצונן. (ע' פרטי הדינים בתוס' וש"פ).
אופן נוסף של הכשרה לכלי יין של חרס – לכשנתישנו י"ב חדש (לד.).

כל האמור לעיל – בכלים ששימושם בצונן, אבל בחמין – כלי חרס אין לו תיקון אלא בהחזרתו לכבשן. וכלי חרס שנשתמשו בו בשאר איסורים בצונן, כגון בֶשֶׁכַר – מועילה להם הגעלה (הגהות אשר"י; או"ח תנא, כא). ויש מחמירים לומר שבליעת שכר נחשבת כבליעה בחריפות שישנן דעות שאין מועילה הגעלה לכלי חרס (ע' טור שם ובהגר"א). ויש מי שכתב שאפילו בלא חריפות אין להתיר בהגעלה אלא בכלי שאינו בן יומו [ורק ביין אין לחלק בין בן יומו לשאינו בן יומו] (עש"ך יו"ד קלה סקל"ג).

ג. נודות שמזפתים אותם בשעת עשייתן, ועכו"ם נתן לתוכן יין בשעת הזיפות, וישראל עומד על גביו (לראות שלא יתן בו יין לאחר זפיתה (ריטב"א). ויש מפרשים ששומר שלא יגע הנכרי ביין שלא בשעת הזיפות [ולפירוש זה לא התירו אלא בעכו"ם המזפת ביין ישראל]) – אינו חושש, שהיין מתכלה ומתבטל בזפת. כן פרש רב זביד. ואילו רב פפא באר באופן אחר ואפשר שלשיטתו אסור, אבל נקטו ראשונים כרב זביד (שרב פפי ורב אשי נשאו ונתנו לשיטתו).

ד. לפרש"י, רב פפי אמר לשמוע מדברי רב זביד שעכו"ם שהשליך יין למלח של ישראל – לא אסרו, כיון שהיין אבד מיד, נעשה כזורק מים לטיט. ורב אשי דחה הראיה מדברי רב זביד שהרי היין אינו הולך לאיבוד אלא ניכר במלח.

התוס' תמחו מה עלה על דעתו של רב פפי להתיר, הלא טעם היין ניכר במלח. לכך פרש רבנו תם שהמדובר על השלכת יין למקום עשיית המלח, ומפני שהאור שורפו וכלה שם התיר רב פפי. ופסק ר"ת כרב פפי [שגם רב אשי לא נקט כן כהלכה פסוקה אלא רק דחה הראיה מרב זביד להתיר]. ומתוך כך התיר מלח אעפ"י שרגילים להשליח עליו דם בשעת רתיחה.

דף לד

- גד. מה דינם של המאכלים דלהלן, באכילה ובהנאה?
א. חרצנים וזגים ושמרי יין של עכו"ם.
ב. מוריים של עכו"ם.